

ИТАЛО КАЛВИНО ПЪТНИКЪТ В КАРТАТА

Превод от английски: Никола Захариев, 1990

chitanka.info

1980 г.

Най-простата форма на географската карта, която днес ни се струва и най-естествена, не е тази, която показва земната повърхност като гледана от извънземно око. Първата нужда от очертаване на местности върху хартия е свързана с пътуването: това са бележки за последователността на етапите, чертеж на даден маршрут. Както виждаме, става въпрос за линеен образ, който може да бъде начертан единствено върху дълъг свитък. Римските карти били чертани на пергаментови свитъци. Как са изглеждали, можем да разберем от едно средновековно копие, стигнало до нас — така наречената „карта на Пьотингер“, включваща цялата пътна мрежа на империята от Испания до Турция.

На нея известният по онова време свят изглежда сплеснат хоризонтално като в анаморфоза^[1]. Тъй като главното тук са земните пътища, Средиземно море е сведено до водоравна вълниста лента, която разделя две по-широки ленти — Европа и Африка, — поради което Прованс и Северна Африка или Палестина и Анадолът изглеждат съвсем близо едни до други. Тези континентални ленти са насечени от все така хоризонтални и почти паралелни линии, обозначаващи пътищата, прошарени от серпентините на реките. Празните места са изписани гъсто с названия и обозначения на разстоянията; градовете са отбелязани с различни по форма кутийки.

Не си мислете, че този линеен модел на географската карта важи само за древността: има една английска карта върху свитък от 1675 г. с маршрута от Лондон до Аберистуит в Уелс, която дава възможност и за ориентиране посредством знаци с главните посоки, обозначени на всяка отсечка на пътя.

На предела между картографията и пейзажната и перспективна живопис стои японски свитък от XVIII век, дълъг 19 метра, на който е очертан пътят от Токио до Киото: един детайлен пейзаж, на който виждаме пътят да изкачва хълмове, да прекосява горички, да минава покрай села, да прехвърля реки с изгърбени мостчета, да се нагажда към гънките на не много пресечената местност. Този пейзаж-карта е все още приятен за окото и е без човешки фигури, макар да е изпълнен с признаци за конкретен живот. (Не са включени точките на тръгване и пристигане, на началната и крайната точка, т.е. двата града, чийто образ без съмнение би контрастирал с еднообразната хармония на

пейзажа.) Японският свитък ви приканва да се отъждествите с невидимия странник, да изминете този път завой след завой, да се изкачвате и да слизате по хълмовете и мостчетата.

Проследяването на един маршрут от начало до край представлява голямо удоволствие както в живота, така и в литературата (пътуването като повествователна структура) и се питам защо в изобразителните изкуства тази тема не се радва на такова уважение и се появява само спорадично. (Спомням си, че италианският художник Марио Росело нарисува неотдавна една изключително дълга картина на свитък, изобразяваща един километър автострада.)

Възникването на картографията се дължи на нуждата да се включат в един образ измеренията за време и за пространство. Времето като история на миналото: тук имам предвид картите на астиките, изпълнени винаги с историко-повествователни рисунки, но също така и средновековните като например един пергамент с изящни миниатюри, нарисуван за френския крал от известния картограф от остров Майорка Креск Абраам (XIV век). И времето като бъдеще: като присъствие на препятствия, които ще се срещнат из пътя, и тук атмосферното време се слива с хронологичното; на тази функция отговарят климатичните карти като тази, изрисувана още през XIX век от арабския географ Ал Идриси.

Изобщо географската карта, макар и статична, предполага повествователна идея, възприема се като функция от пътуване, като Одисея. В този смисъл най-ярък пример е астикският Кодекс на странствованията, който разказва с човешки фигури и геометрични трасета за преселението на този народ, станало между 1100 и 1315 г., до обетованата земя, областта, в която по-късно ще се издигне сегашният град Мексико.

(Ако съществува карта Одисея, не може да липсва и карта Илиада: и наистина, още от най-древни времена плановете на градовете внушават идеята за обкръжаване, за обсада.)

Тези разсъждения ми минаха през ума, докато разглеждах изложбата „Карти и образи на Земята“ в центъра „Помпиду“ в Париж и прелиствах тома, издаден във връзка с изложбата.

В едно есе от този том Франсоа Вал отбелязва, че изобразяването на земноводното кълбо започва едва когато координатите, прилагани

при изобразяването на небето, били приложени към Земята. Небесните параметри (полярната ос и плоскостта на екватора, меридианите и паралелите) фокусират в земната сфера или в центъра на Вселената („една от най-плодотворните грешки“). Още Страбон^[2] е виждал географията като приближаване на Земята към небето. Кълбовидността на Земята и квадратурата на координатите са ни станали ясни, след като сме ги видели като проекция на схемата на космоса върху нашия микрокосмос. „Успели сме да опишем Земята само защото сме проектирали върху ѝ небето.“

Небесните кълба и земноводното кълбо стоят редом в много изображения, както източни, така и западни. Два гигантски глобуса с дванадесетметрова обиколка — един на Земята и друг на небесата — са тук най-впечатляващите експонати и заемат целия „Форум“ на центъра „Помпиду“. Това са най-големите глобуси, правени досега. Били поръчани от Луи XIV на монаха Винченцо Коронели, космограф на Венецианската република. Тези глобуси били демонтирани и складирани в сандъци във Версай през 1915 г.: самият факт на пренасянето им в Париж и монтирането им върху монументални пиедестали и барокови подпори от скулптиран мрамор и бронз е събитие, достатъчно да направи тази изложба паметна.

Небесният глобус изобразява небосклона такъв, какъвто е бил в деня на раждането на Краля-слънце с всички зодиакални алегии, изписани в сини тонове. Но голямото чудо е земният глобус в кафяво и охра, изрисуван с фигури (например изстъпления на канибали) и осеян с разни вести, донесени от изследователи и мисионери, изпълващи празнините, където формата на местностите още не е изяснена напълно.

Коронели изобразява Калифорния като остров и коментира в легендата: „Някои луди казват, че Калифорния е полуостров...“ А на друго място: „Казват, че тук имало остров, но това не е вярно и аз не го нанасям.“ Що се отнася до изворите на Нил, след като ги е отбелязал на едно място, а по-късно ги премества според по-нови сведения, Коронели в последна сметка вмъква върху водите на реката текст, който завършва чистосърдечно с думите: „Това място трябваше да се запълни с нещо и поставих този надпис.“

По онова време географската документация за новите открития, получавана в Париж, била събирана в Обсерваторията, където Джан

Доменико Касини ги нанасял последователно върху огромна планисфера. Изглежда, че Коронели е получавал оттам своите информации, които го принуждавали да коригира непрекъснато своя глобус; но напредъкът на картографията по-скоро пречел, отколкото помагал на този човек, който гледал на географията все още през очите на древните фантазиращи компилатори, като на съвременна наука.

Трябва да кажем, че неизследваното придобива право на жителство върху картата единствено чрез напредък на географските изследвания. Парижката изложба подчертава този аспект на една наука, за която всяко ново откритие отваря нови празнини. Така например в серията карти, изготвени въз основа на първото пътуване на Магелан, бреговете на Южна Америка, които посетил, се представят като принадлежащи към все още неизвестната тогава Австралия. Географията се създава като наука сред съмнения и грешки.

Онова, което бие на очи от историята на картографията, е едно явно смаляване на човешките амбиции. Ако на римската карта личи гордостта от отъждествяването на целия свят с Империята, то виждаме как Европа става малка в сравнение с останалия свят на картата на Фра Мауро (1459 г.), една от първите планисфери, съставена въз основа на сведенията на Марко Поло и плаванията около Африка. Тук инверсията на главните посоки засилва преобръщането на перспективите.

Сякаш изобразяването на света върху ограничена повърхност го омаловажава автоматично до микрокосмос и ни препраща към идеята за един по-голям свят, в който той е включен. Ето защо често картата се оказва на границата между две географии — тази на частта и тази на цялото, на земята и на небето, небе, което може да бъде астрономически небосклон или царство божие. Една арабска миниатюра, рисувана в Цариград през XVI век, съдържа много точна карта на света, над която е поставен компас (истински): сребърна стрелка сочи към Мека, за да може правоверният, където и да се намира, да ориентира в правилна посока молитвите си.

От всички тези аспекти става ясно, че в действие, което изглежда основано на най-неутрална обективност, каквато е картографията, винаги е налице и субективен подтик. Големият картографски център през Възраждането е град, в който доминираща пространствена тема е несигурността и променчивостта, тъй като границите между земя и

вода се менят непрекъснато: Венеция, където картите на лагуната трябва непрекъснато да се преправят (една карта на теченията, изготвена през XVII век във Венеция от Вестри, бе потвърдена до милиметър от днешните изследвания на лагуната от спътник). След венецианците през XVII век първенството преминава в холандците с техните династии от картографи художници начело с Блайо^[3] от Амстердам. Още една страна, в която границите между земята и водата са непостоянни.

Картографията като опознаване на неизвестното върви в крак с картографията като опознаване на жизнената среда. Тук произходът трябва да се търси в определянето на границите в кадастрите, пръв пример за което откриваме в едни праисторически графити^[4] във Вал Камоника. (Интересно е да отбележим, че докато границите на собствеността били очертавани прецизно още от най-дълбока древност, то подобна точност в установяване на междудържавните граници стана необходима едва наскоро. Един от първите договори, в който границите са определени с по-голяма точност, е този от Кампоформио през 1797 година, по Наполеоново време, когато военната и политическата география придобиват безпрецедентна важност.)

Между картографията, която гледа към далечни пространства, и тази, която се съсредоточава върху „домашната“ територия, съществува непрекъснато взаимоотношение. През XVII век развитието на френския флот наложило редовно снабдяване с дървен материал, но френските гори оредявали и се оголвали. Тогава Колбер^[5] изтъкнал необходимостта от съставяне на изчерпателна карта на френските гори, за да може всеки момент да се знае общият обем на ресурсите от дървесина и да се планират рационално доставките и транспортът до корабостроителниците. Именно поради нуждата от развитие на флота опознаването на собствената територия станало във Франция главна задача.

По това време Колбер извикал в Париж за директор на Обсерваторията професора от Болонския университет Джан Доменико Касини (1625–1712), родом от Риналдо край Сан Ремо. И тук откриваме връзката между земята и небето: именно в Обсерваторията цели четири поколения от династията астрономи Касини работят над изключително подробна карта на Франция, чиито теоретични

проблеми на триангулацията и измерването са в центъра на научните дискусии и чието детайлно допълване ще продължи повече от шестдесет години.

Картата, изготвена от рода Касини (в мащаб 1:86 400), е експонирана на изложбата в репродукция, заемаща цяла една стена от пода до тавана. На нея всяка гора е изобразена дърво до дърво, всяка черква — със своята камбанария, всяко село — покрив по покрив, така че човек добива шеметното впечатление, че пред очите му са всички дървета, всички камбанарии и всички покриви на Френското кралство. И не можем да не си спомним разказа на Борхес за картата на Китайската империя, съвпадаща с размерите на самата Империя.

От картата на Касини са изчезнали човешките фигури, които Коронели все още е чувствувал нужда да включва в своята карта на света; но точно тези необитавани карти възбуждат във въображението ни желание да заживеем вътре в тях, да се смалим така, че да можем да открием собствената си улица сред гъстата мрежа от знаци, да минем по тях, да се заблудим из тях.

Ако описанието на земята ни препраща, от една страна, към описание на небето и космоса, от друга, то ни препраща и към собствената вътрешна география. Сред изложените документи има фотографии на загадъчните графити, които се появяваха преди няколко години по стените на новите квартали в мароканския град Фез. После се разбра, че ги е драскал някакъв неграмотен скитник, неинтегриран в градската среда селянин, който, за да се ориентира, чувствувал нужда да обозначава маршрути по такава тайна карта, предпочитайки я пред топографията на модерния град, която му оставала чужда и враждебна.

Този похват е противоположен и същевременно симетричен на онзи на италианския монах Опицинус де Канистрис, живял в началото на XIV век. Ням, с парализирана дясна ръка, почти оглупял, често жертва на мистични видения и страх от греха, Опицинус бил обзет от мания: да тълкува значението на географските карти. Той непрекъснато рисувал картата на Средиземно море чертаейки бреговете му надлъж и шир, като понякога рисувал върху ѝ същата тази карта, но ориентирана различно. В тези географски чертежи вмъквал човешки и животински фигури, лица от своя живот и религиозни алегии, полови актове и явления на ангели, придружавайки ги с гъсто изписани коментари за историята на своите нещастия и предсказания за съдбата на света.

Извънреден случай на „сурово изкуство“ и картографска мания, Опицинус проектирал върху картата на земи и морета собствения си душевен свят. По обратен път френските дворцови дами през XVII век се опитвали да изобразят психологията посредством кода на географските карти: „Картата на влюбения“ с нейното „езеро на Равнодушието“, „скала на Амбицията“ и т.н., съставена от госпожица Дьо Скюдери. Тази екстензивна топографска представа за психологията, сочеща отношения на отстояние и перспектива между чувствата, проектирани върху еднообразна повърхност, с Фройд ще отстъпи място на вертикалната геологична психология на дълбините от натрупани един върху друг пластове.

---

[1] Анаморфоза — неправилна рисунка, която изглежда като правилна само при определени условия, например гледана със специални огледала или под някакъв ъгъл. — Б.пр. ↑

[2] Страбон (58–21?) г. пр.н.е.) — древногръцки географ. — Б.р. ↑

[3] Вилем Янсзуун Блайо (1571 — 1638) — холандски географ и картограф. — Б.р. ↑

[4] Графити — надписи върху глинени чирепи или, в съвременен смисъл, върху стени. — Б.пр. ↑

[5] Жан Батист Колбер (1619 — 1683) — френски политически деец, секретар на кралския двор при Луи XIV. — Б.р. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.